

UiO : **Det juridiske fakultet**

Examen facultatum rettsvitenskapelig variant del C

Forelesninger, Vår 2015
Markus Jerkø

Hovedlitteratur:

Støttelitteratur:

Formålet med forelesningene:

- Trekke ut essensen – det viktigste
- Forklare betydningen
- Gi illustrasjoner
- Invitere til selvstendig, kritisk refleksjon

Læringskravene til del C

- Det kreves god forståelse av følgende emner:
 - Språk og fortolkning
 - Definisjonsteori
- Det kreves kjennskap til følgende emner:
 - Logikk
 - Argumentasjonsteori

Disposisjon

- Dag 1:
 - I: Språkteori og noen elementære skiller
 - II: Tegntrekanten – forholdet mellom språklige uttrykk, deres betydning og virkeligheten
 - III: Tolkning og presisering
 - IV: Definisjonsteori
- Dag 2:
 - IV: Definisjonsteori
 - V: Logikk
 - VI: Argumentasjonsteori

I: Språkteori og noen elementære skiller

- Hvorfor språkteori?
 - Språket er juristers viktigste «arbeidsverktøy» – vi leser og tolker tekster, fremsetter påstander om gjeldende rett, argumenterer og vurderer argumenter for rettslige standpunkt.
 - Gjennom språket formidles også den forståelse av hva faktum er, som legges til grunn ved anvendelsen av rettsreglene.
 - Ikke bare *representerer* språket virkeligheten; det er også *konstituerende* for vår forståelse av virkeligheten.
 - Språket kan tenkes som de «briller» vi ser og oppfatter verden gjennom.
 - Konklusjon: Å kjenne til noen elementære språkteoretiske emner, begreper og sondringer vil kunne gjøre oss til bedre språkbrukere og bedre jurister.

Semantikk, syntaks og pragmatikk

- Semantikk
 - Læren om språklige størrelses betydning
 - Eks.: Med «stol» menes et sittemøbel for én person, med ryggstø.
 - Forholdet mellom språk og virkelighet
 - Vesentlig tema i del C
- Syntaks
 - Et språks syntaks angir hvordan ordene i språket kan kombineres til velformede formuleringer
 - F.eks. slik: «Dommer fra Høyesterett er en tungtveiende rettskilde.»
 - Men ikke slik: «Tungtveiende fra en Høyesterett er rettskilde dommer.»
- Pragmatikk
 - Læren om hvordan konteksten bidrar til meningsfulle ytringer
 - Eks.: «Det er grønt.» ytret ved et trafikklys.
 - Herunder læren om talehandlinger:
 - «Det er en avtale!», «Jeg erklærer dere herved for rette ektefolk å være.»

Deskriptive og normative utsagn

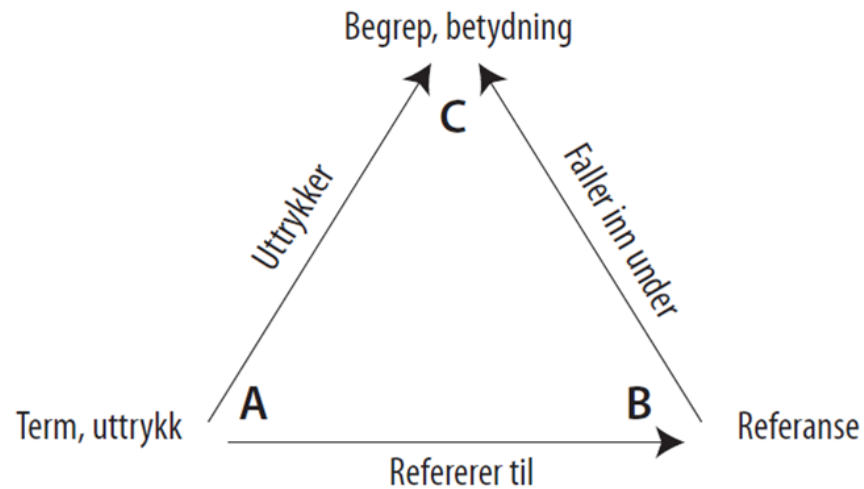
- Utgangspunktet klart: en forskjell mellom «er» og «bør»
- Normalt er det enkelt å skille
 - Deskriptive utsagn
 - «Oslo er en større by enn Bergen.»
 - «Lovteksten er uklar.»
 - Normative utsagn
 - «Du skal ikke ta liv.»
 - «Stopp!»

Deskriptive og normative utsagn forts.

- Noen ganger kan det by på tolkningsproblemer:
 - Grunnloven § 88: «Høyesterett dømmer i siste instans.»
- Sannhetskriteriet
 - Deskriptive utsagn er sanne/usanne
 - Men gir det mening å si at et normativt utsagn er (u)sant?
- Reaksjonskriteriet
 - Ved uoverensstemmelse mellom utsagn og virkelighet, hvor ligger feilen?
 - I utsagnet – deskriptivt
 - I virkeligheten – normativt

II: Tegntrekanten

– forholdet mellom språklige uttrykk, deres betydning og virkeligheten

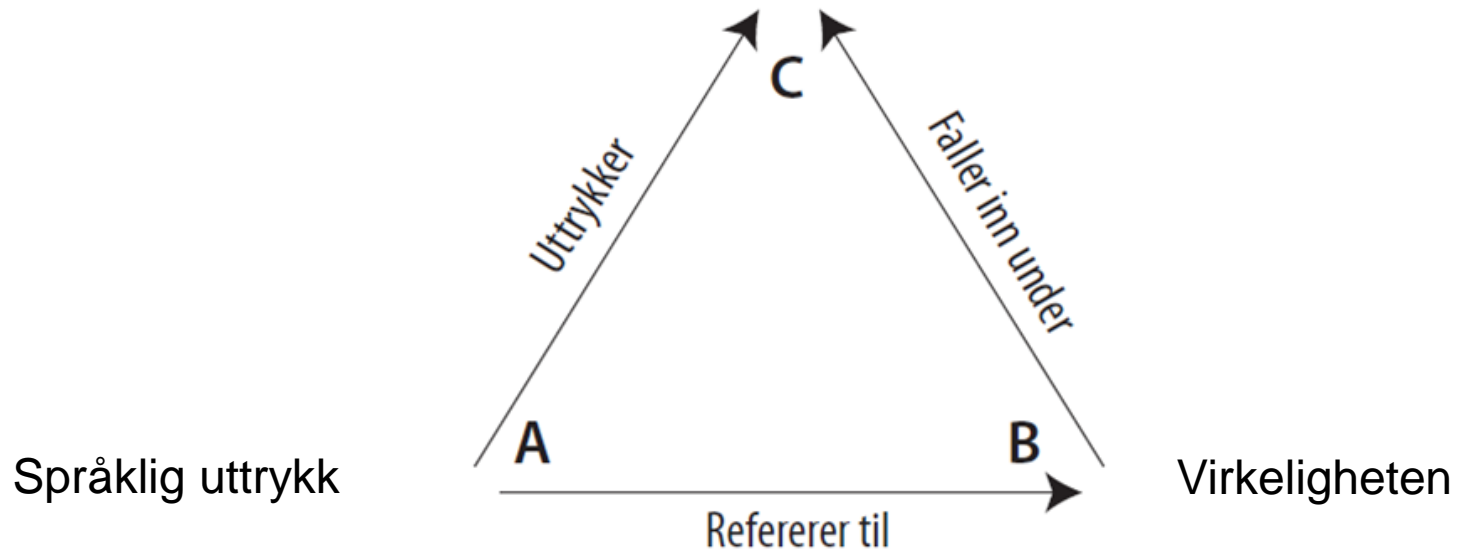

Tegntrekantens tre elementer

- A-størrelsene:
 - **Språklige uttrykk:** Ord, termer, fraser, betegnelser, setninger, tekster
- B-størrelsene:
 - **Virkelighet** (referanse, fenomen, omfang, saksforhold)
 - Ekstensjon
 - *Denotasjon*
- C-størrelsene:
 - **Betydning:** (mening, meningsinnhold, idé, begrep, proposisjon, påstand, utsagn (Eng))
 - Intensjon
 - *Konnotasjon*

Tegntrekantens essens

Betydningen (til det språklige uttrykket)

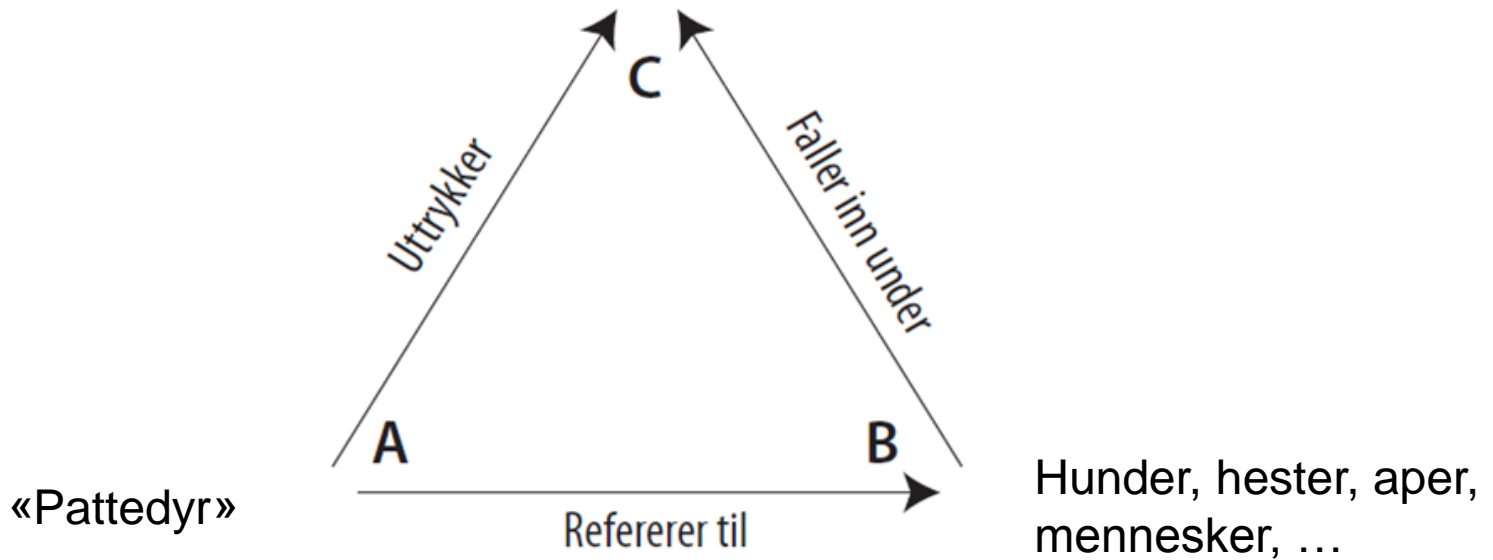

Bruk av anførelstegn

- Språklige uttrykk i doble anførelstegn
 - Ordet «rett» har fire bokstaver
 - «Culpa» er et fremmedord
- Betydninger (begreper) i enkle
 - Begrepet 'rett' har ingen bokstaver
 - Ordet «reelle hensyn» har betydningen 'vurderinger av resultatets godhet'
- Referansen skrives uten
 - En stol har fire ben (mens ordet «stol» kun har fire bokstaver)

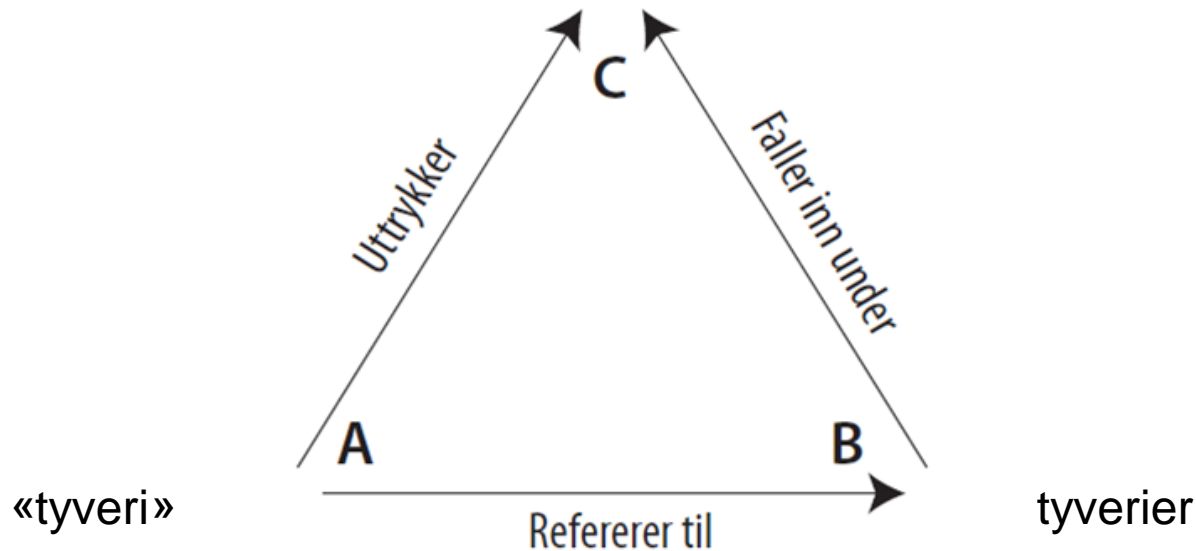
Eksempel

'dyr som føder levende unger'

Juridisk eksempel

Strl. § 257: 'å bortta en gjenstand som tilhører en annen, i den hensikt å skaffe seg en uberettiget vinning ved tilegnelsen av gjenstanden'

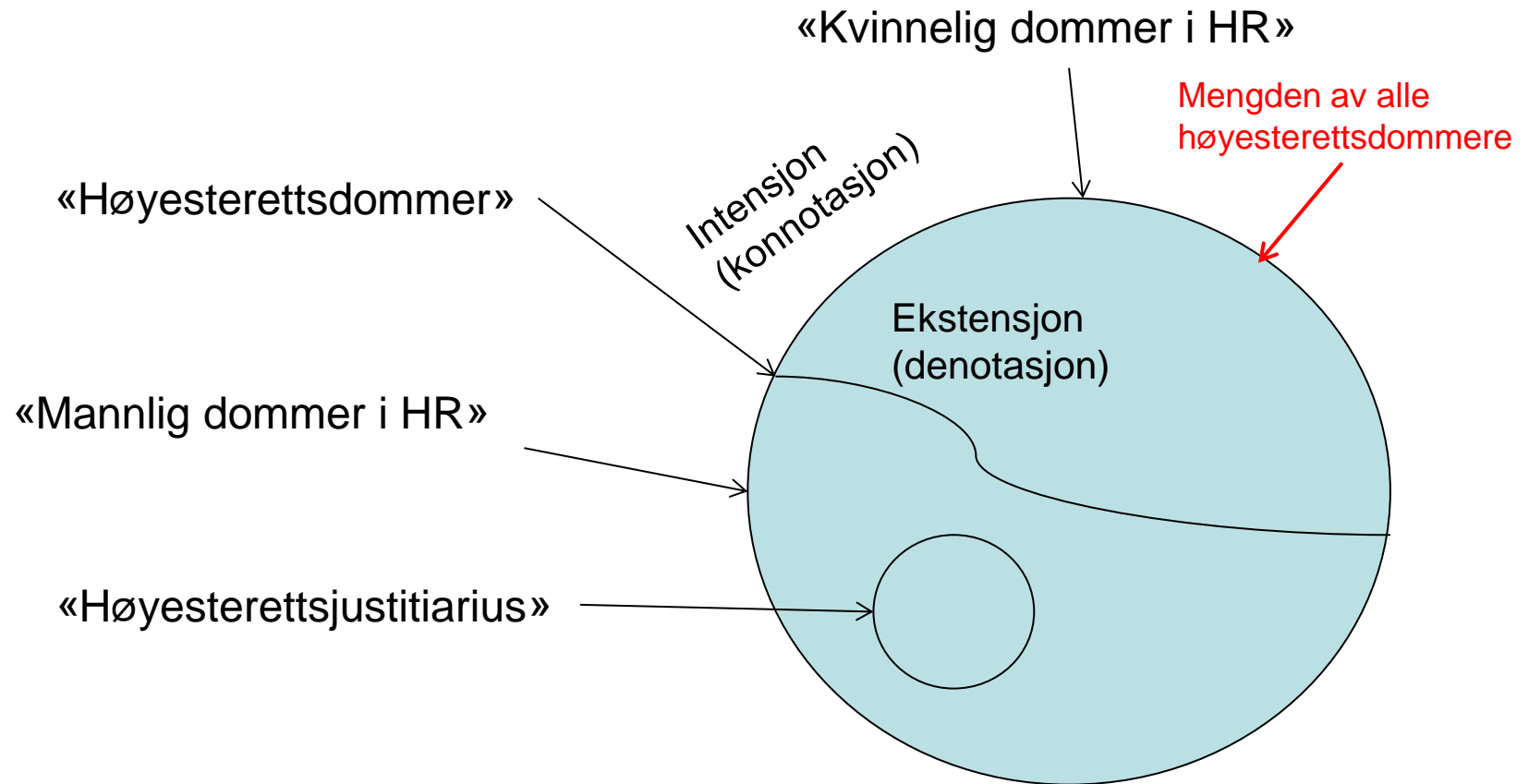
Begrepet som bindeledd

- Det språklige uttrykket er bare en streng av ord og bokstaver, eller en rekke lyder. En meningsstørrelse utgjør bindeleddet mellom det språklige uttrykket og virkeligheten. (Kolflaath)

Språklig uttrykk ————— Begrep ————— Virkelighet

- «tyveri» ————— ‘å bortta en gjenstand som tilhører en annen ...’ ————— tyverier

Ekstensjon og intensjon (*denotasjon og konnotasjon*)

Implikasjoner av modellene

- Forskjellige språklige uttrykk kan uttrykke det samme:
 - «Peder Ås drepte Lars Holm», «Peder Ås tok livet av Lars Holm», «*Peder Ås killed Lars Holm*»
- Ett språklig uttrykk kan også ha forskjellige betydninger
 - «tre»
 - «rett», «demokrati», «straff»

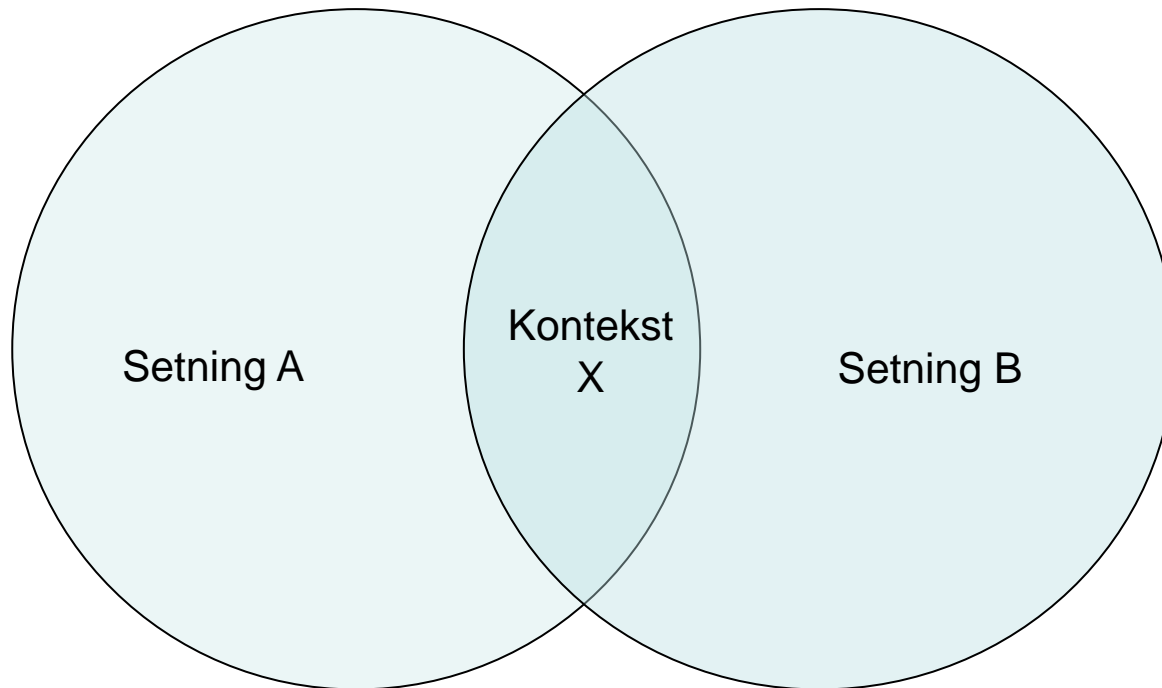
Eksempel fra retten

- Rt. 2007 s. 1609 (lagdommers habilitet og EMK art. 6)
 - «EMD har i dommen 31. juli 2007 i saken D anla mot Norge, kommet til at lagdommer Groth var inhabil i forhold til ham, ved at hun tidligere hadde tatt standpunkt til skyldspørsmålet i en fengslingskjennelse etter [straffeprosessloven § 172](#) i samme sakskompleks. Dette må Høyesterett legge til grunn, jf. [menneskerettsloven § 3](#). Lagdommer Groth var derfor inhabil etter [domstolloven § 108](#). Inhabilitet er en absolutt opphevelsesgrunn etter [straffeprosessloven § 343](#) annet ledd nr. 3. Lagmannsrettens dom med hovedforhandling må derfor oppheves for så vidt gjelder D.»

III: Tolkning og presisering

- Hva mener vi med «tolkning»?
 - Normalt: Det å tillegge et språklig uttrykk (et ord, en setning, en tekst) et meningsinnhold. (fra A- til C-størrelse)
 - Dette meningsinnholdet må også gis en formulering, slik at tolkningen vil resultere i et nytt språklig uttrykk.
 - «En språklig formulering er en tolkning av en annen språklig formulering dersom det finnes minst en sammenheng der formuleringene betyr det samme.» (Høgberg, s. 32) (fra A- til A-størrelse)
 - Med andre ord: En setning er en tolkning av en annen setning dersom de betyr det samme i minst en kontekst.
 - Forutsetter en relasjon av *betydningslikhet* mellom to språklige uttrykk.
 - Hvilken tolkning som er mest rimelig, vil bero på konteksten.

Venn-diagram for tolkning

Årsaker til tolkningsproblemer

- Semantisk vaghet
 - «skog», «urimelig», «skallet», «barn»
 - Folketrygdloven § 1-6: «Med barn menes i denne loven en person under 18 år.»
 - Det er ordenes betydning som er vag, ikke ordene selv.
- Semantisk flertydighet
 - Beror på flertydige ord
 - «Retten»
 - «Det lå en haug med blader utenfor rettslokalet.»
 - Kan forsvinne i kontekst: «Dommeren leste i et blad.»
- Syntaktisk flertydighet
 - Flertydighet som skyldes setningskonstruksjonen
 - «Skyt ham ikke vent til jeg kommer!»
 - «Meddomsretten i denne rettssaken består av erfarne jurister og legdommere.»

Årsaker (forts.)

- Pragmatisk flertydighet
 - F.eks.: Er et utsagn ment deskriptivt eller normativt?
 - Grensen mellom betraktninger *de lege lata* (blant annet vurderinger av reelle hensyn) og betraktninger *de lege ferenda* kan være uskarp
- Talehandlingsteori: Språket brukes ikke bare til å formidle nøyaktig hva ordene betyr, men kan også brukes til å utføre en rekke forskjellige *talehandlinger*.
 - «Da har vi en avtale.»
 - «Jeg døper dette skipet MS Aurora.»
 - «Jeg skal drepe deg!»
- Aspekter ved talehandlinger:
 - Det lokusjonære: ordenes semantiske betydning
 - Det illokusjonære: den talehandling man begår ved å ytre ordene (inngå en avtale, døpe et skip, true noen)
 - Det perlokusjonære: videre effekter av talehandlingen (f.eks. kan det å si «Jeg skal drepe deg!» til en person gjøre vedkommende redd; skremme vedkommende)

Eksempel på tolkning

- T_0 : «Vi dropper bomben.»
- T_1 : «Vi slipper bomben.»
- T_2 : «Vi lar være å slippe bomben.»
- T_3 : «Vi slipper nyheten.»
- T_4 : «Vi dropper bombetemaet.»

Tolkning og kontekst

- Tolkning er kontekstavhengig.
 - Tolkningen av ett og samme utsagn kan variere fra kontekst til kontekst.
- Hvilken kontekst?
 - Vanskelig å angi et generelt svar, men det normale er at man søker å forstå hva avgiveren av utsagnet har ment. Og derfor forsøker man å sette seg i avgiverens kontekst.
 - «*Hva mente du med det du sa?*»
 - Dette er også det vanlige i jussen
 - Ved tolkning av lovtekst: hva mente lovgiver?
 - Ved tolkning av avtale: hva mente avtalepartene?
 - Ved tolkning av testamente: hva mente testator?
 - Mannen som kalte sin vinkjeller for sitt «bibliotek»...

Rt. 2012 s. 536, rasistiske ytringer, strl. § 135 a

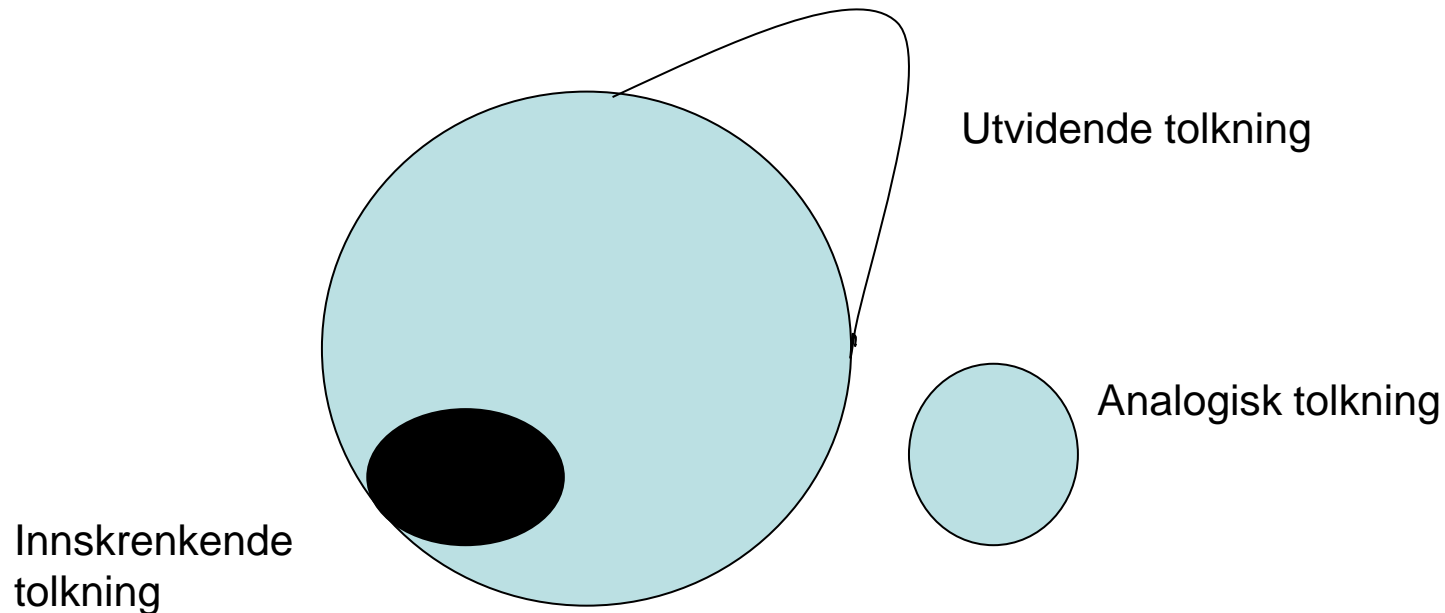
- Fra tiltalebeslutningen:
 - «Onsdag 28. juli 2010 kl. 02.30 i køen ved utestedet 'Backstage' i Skagenkaien 8 i Stavanger, forhånet han dørvakt B på grunn av hans hudfarge og etniske opprinnelse, ved gjentatte ganger høyløyd å kalle ham 'jævla neger' og 'jævla svarting' og ved å si 'hvorfor tillates negre å jobbe i Norge'. Uttalelsen skjedde i nærvær av et titalls andre personer på stedet.»
- «For å kunne ta stilling til om utsagnene tiltalte kom med rammes av straffebudet, må de først tolkes slik at innholdet i dem kan fastlegges. ... Det avgjørende for tolkningen er hvordan den alminnelige tilhører vil oppfatte utsagnet ut fra den sammenheng det er fremsatt ...
 - Hvordan samsvarer dette med tolkning på andre områder?
 - Bør det ha noen betydning hva den tiltalte selv mente?
- Ved korte, muntlige uttalelser vil tilhørernes umiddelbare forståelse – det vil si oppfatning uten nevneverdig tankemessig bearbeidelse – av det som blir sagt, være det sentrale for fastleggelsen av meningsinnholdet. Det skal likevel i samsvar med det kontekstuelle tolkningsprinsippet, være slik at uttalelsen «må tolkes i lys av de ytre omstendigheter den fremsettes under» (avsnitt 17 flg.)

Det juridiske tolkningsbegrep

- Tolkning i snever forstand
 - Slutning fra kilde til meningsinnhold
 - I mange tilfeller «alminnelig tolkning»
 - F.eks. tolkning av ordlyden i en avtale, i lovtekst, forarbeider eller dommer
- Tolkning i vid forstand
 - Kartlegging av gjeldende rett
 - Skjer gjerne på basis av flere kilder
 - Inkluderer «alminnelig språktolking», men er styrt av normer om juridisk tolkning, reelle hensyn mv.

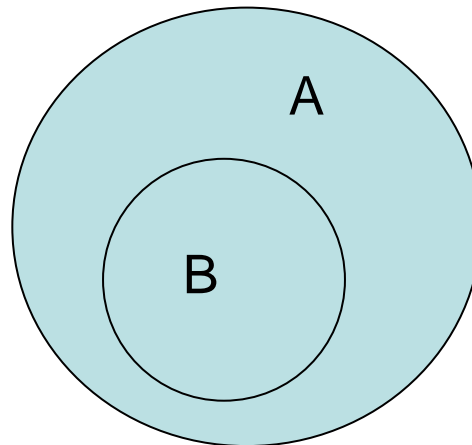
Korrigerende tolkning mv.

- Korrigerende tolkning
 - En tolkning som ikke er fullt ut forenelig med det opprinnelige utsagnet.
 - Flytende grense mellom korrigerende og presisering

Presisering

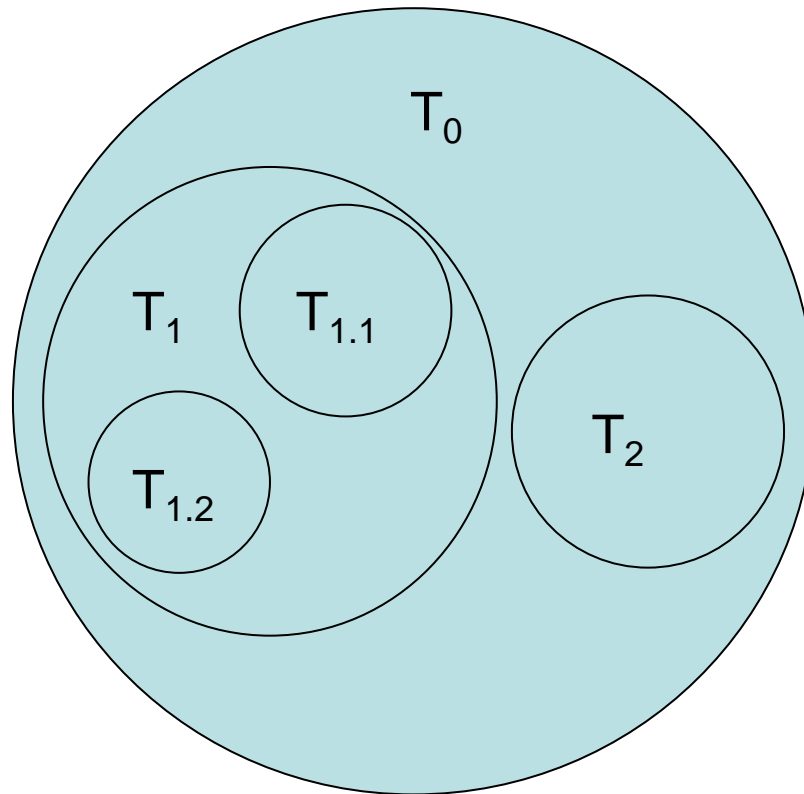
- «Påstanden B er en presisering av påstanden A dersom enhver rimelig tolkning av påstanden B også er en rimelig tolkning av påstanden A, samtidig som det finnes rimelige tolkninger av påstanden A som ikke er rimelige tolkninger av påstanden B.» (Høgberg, 34)

Eksempel på presisering

- T_0 : «I Norge er det mest jentekriminalitet.»
- T_1 : «I Norge er det mer jentekriminalitet enn i andre land.»
- T_2 : «I Norge er det mer jentekriminalitet enn guttekriminalitet.»
- $T_{1.1}$: «I Norge er en større prosentandel av kriminaliteten begått av jenter enn i andre land.»
- $T_{1.2}$: «I Norge blir det begått flere antall lovbrudd (i absolutte tall) av jenter enn i andre land.»

Venn-diagram for presisering

Det juridiske presiseringsbegrep

- Presiserende tolkning angår et valg mellom flere alternative tolkninger som alle lar seg forene med ordlyden.
- Videre begrep enn det alminnelige

Eksempel, Rt. 2006 s. 179 Støvletthældommen

- Forbrukerkjøpsloven § 29 første ledd:
 - «Forbrukeren kan velge mellom å kreve at selgeren sørger for retting av mangelen eller leverer tilsvarende ting (omlevering). Dette gjelder ikke hvis gjennomføring av kravet er umulig eller volder selgeren urimelige kostnader.»
 - Hva betyr «urimelige kostnader»?
 - «Sakens spørsmål må, slik jeg ser det, vurderes i et noe bredere perspektiv. En utstrakt bruk av omlevering vil innebære at det med loven i hånd etableres en «bruk og kast»-ordning som det generelt kan være grunn til å ta avstand fra.» (avsnitt 38)

IV: Definisjonsteori

- Analytiske og syntetiske utsagn
- Definisjoner og karakteristikk
- Nærmere om forskjellige typer definisjoner
 - *Konnotasjonsangivelser*
 - *Per genus et differentiam*
 - *Denotasjonsangivelser*
 - Andre typer
- Legaldefinisjoner
- Navngivings- og struktureringsfunksjon
- Målsetninger og utfordringer

Analytiske og syntetiske utsagn

- Analytiske utsagn er sanne/usanne på grunnlag av deres betydning alene.
 - «En ungar er en ugift mann.»
 - «Alle øyeleger er leger.»
 - «Om Peder Ås drepte Lars Holm, er Lars Holm død.»
- Om et syntetisk utsagn er sant/usant, beror også på noe utenfor utsagnet selv.
 - «Grunnloven ble skrevet i 1814.»
 - «Om Peder Ås detonerte bomben, må Lars Holm være død.»

Definisjoner og karakteristikk

- Definisjoner: Utsagn som bidrar til å fastlegge språklige størrelsers betydning (bidrar til å fastlegge begreper).
- Karakteristikk: Utsagn som sier noe om hva som karakteriserer de ting (i videste forstand) som faller inn under en forutsatt definisjon.
- Kort sagt: Definisjoner er om språkbruken, karakteristikk er om tingene. (Eng, 12)
 - Forskjellige fakta er relevante ved holdbarhetsvurderingen til definisjoner og karakteristikk
 - Sml.: «Definisjoner ... bidrar til fastleggelsen av språklige størrelsers innhold (eventuelt fastlegge begreper). Karakteristikkene har ikke en felles positiv egenskap, men er definert ut fra hva de ikke er: Alle utsagn som ikke er definisjoner eller analytisk u/sanne utsagn, er karakteristikk (Eng, *Rettsfilosofi*, s. 12–13). ... Gruppen omfatter både deskriptive og normative utsagn, både følelsesmessige utbrudd og vitenskapelige resonnementer ...» (Høgberg, 19–20)
 - Hva tenker dere om denne forståelsen av ordet «karakteristikk»?
 - Finnes det et «korrekt» syn på dette?

Eksempler på karakteristikker

- Om tingene/fenomenene:
 - «Tiltalte var tilsølt av blod.»
 - «Tyveriet må karakteriseres som grovt.»
 - «Peder Ås er en uheldig fyr.»
 - «Været var høstlig.»

Sammenhengen mellom definisjoner, karakteristikk og analytiske utsagn

- «Med «utsagn» skal vi forstå meningsinnholdet til setninger.» (Eng, 41)
- Spørsmålsformen «Hva er x?»
 - Definisjon hvis svaret er på formen ««x» betyr y»
 - Ofte karakteristikk hvis svaret er på formen «x er y»
 - Men ofte vil vi gi definisjoner uten å snakke eksplisitt om ordets betydning og uten å bruke anførselstegn. (Definisjoner bidrar til å fastlegge språklige størrelsers betydning.)
 - Hva er det vi forsøker å gjøre med svaret «x er y»? Å beskrive (karakterisere) x? Eller å angi mer bestemt hva x er (definere)?
 - Om det er en definisjon eller karakteristikk, beror på hva utsagnet er om.
 - Både definisjoner og karakteristikk kan i prinsippet være analytiske.
 - Mest praktisk for definisjoner, hvor «x» og «y» kan ha identisk betydning
 - Eks.: «En ungar er en ugift mann.»
 - Også *mulig* for karakteristikk: «Jeg er den jeg er.»(?)

Nærmere om definisjoner

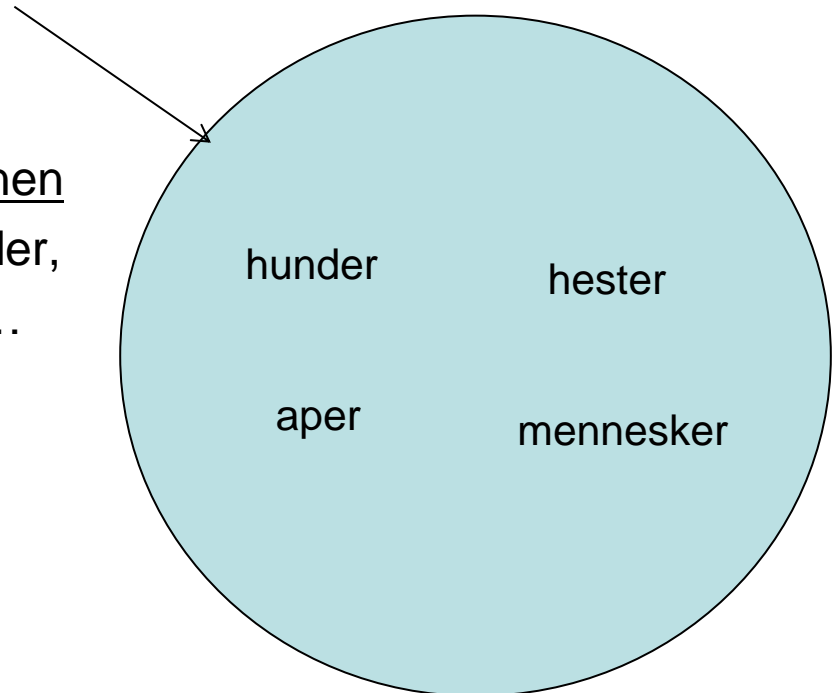
- Fra latin, «*definire*»: å trekke grenser for, å avgrense
- «Bidrar til å fastlegge språklige uttrykks betydning, eventuelt begreper» (Eng)
- «Prejudikat» = «tidligere avgjørelse avsagt av Høyesterett»
 - Er dere enige i denne definisjonen av «prejudikat»?
- Struktureringsfunksjon og navngivingsfunksjon
- Deskriptive og normative definisjoner

Definiendum og definiens

- Definiendum
- Definiens
- «Prejudikat» = «tidligere avgjørelse avsagt av Høyesterett»
 - Definiendum: det som defineres
 - Definiens: den definerende teksten
 - Eksempel:
 - Barneloven § 2: «Som «mor til barnet» [definiendum] skal reknast «den kvinna som har fødd barnet» [definiens].

Konnotasjonsangivelser og denotasjonsangivelser

- *Konnotasjonsangivelse*
 - Eller angivelse av intensjonen
 - «Pattedyr» uttrykker 'dyr som føder levende unger'
- *Denotasjonsangivelse*
 - Eller angivelse av ekstensjonen
 - Med «pattedyr» regnes hunder, hester, aper, mennesker, ...

Oppsummering fra dag 1

- Hva har vi lært? (det mest grunnleggende)
 - Tegntrekanten:
 - Språklig uttrykk: ord, termer, setninger, osv.
 - Betydning (begrep, intensjon, *konnotasjon*)
 - Virkelighet (referanse, ekstensjon, *denotasjon*)
 - Ordene og deres betydning deler virkeligheten inn i kategorier som vi kan referere til og omtale
 - Deskriptive og normative utsagn («er» og «bør»)
 - Tolkning og presisering
 - Forskjeller mellom språkteori og juss
 - Definisjoner og karakteristikker
 - Om ord/språkbruk og om tingene/virkeligheten
 - Konnotasjonsangivelse og denotasjonsangivelse

Legaldefinisjoner

- Definisjoner som skal legges til grunn ved anvendelse av en lovs bestemmelser
- Eksempler:
 - Folketrygdloven § 1-8: «Med arbeidstaker menes i denne loven enhver som arbeider i en annens tjeneste for lønn eller annen godtgjørelse.»
 - Åndsverksloven § 1: «Med åndsverk forståes i denne lov litterære, vitenskapelige eller kunstneriske verk av enhver art og uansett uttrykksmåte og uttrykksform, så som
 - 1) Skrifter av alle slag,
 - 2) Muntlige foredrag
 - 3) Sceneverk, så vel dramatiske og musikkdramatiske som...»

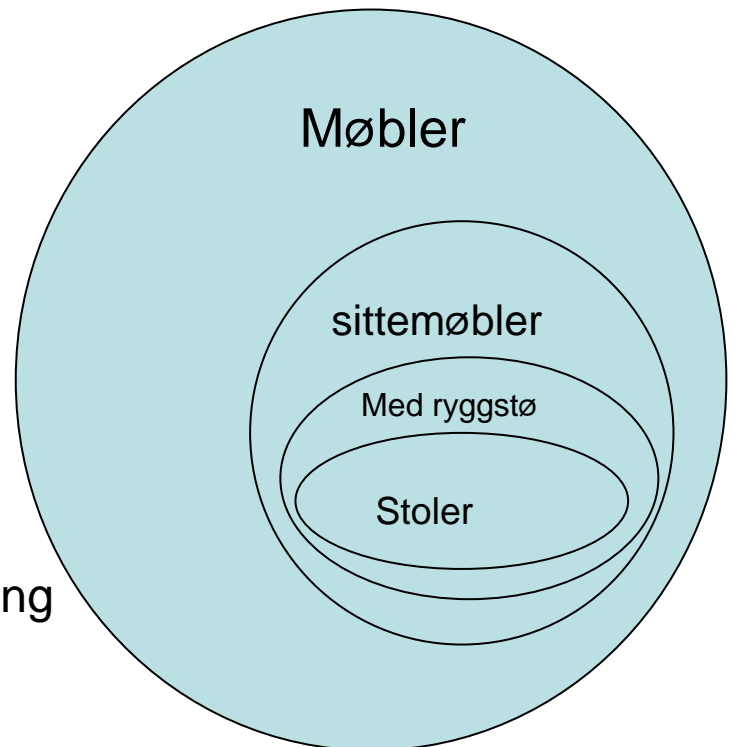
Legaldefinisjoner og forholdet til dagligtalen

- Korrigering
 - Barnelova § 2: «Som mor til barnet skal reknast den kvinna som har fødd barnet.»
 - Barnelova § 3: «Som far til barnet skal reknast den mannen som mora er gift med ved fødselen.»
- Presisering?
 - Forvaltningslova § 2
 - I denne lov menes med:
 - f) dokument: en logisk avgrenset informasjonsmengde som er lagret på et medium for senere lesing, lytting, framføring, overføring eller lignende
 - g) skriftlig: også elektronisk melding når informasjonen i denne er tilgjengelig også for ettertiden

Definisjonstyper

- Nominaldefinisjoner og realdefinisjoner
 - «nominal» for ord, «real» for ting
- Definisjoner gjennom art og underart – «per genus et differentiam»
 - Med «stol» menes et møbel (art)
 - til å sitte på (underart)
 - med ryggstø (underart)
 - for én person (underart)

 - Forvaltningsloven § 2:
 - «Enkeltvedtak»: et vedtak (art) som gjelder rettigheter eller plikter til en eller flere bestemte personer (underart).
- Definerings som avgrensning, inngjerding

Definisjonstyper (forts.)

- Betingelsesbegreper og momentbegreper
 - Betingelsesbegreper kan defineres gjennom art og underart
 - Forutsetter at de ting som vi omtaler med samme ord, *må* ha et sett med felles kjennetegn, slik at vi kan angi nødvendige og tilstrekkelige betingelser for at noe skal falle inn under ordets mening (begrep)
 - Momentbegreper er det vanskelig å gi en slik definisjon
 - Kjennetegnes kun ved en enhet i form av delvise og overlappende likheter, ikke noen enhet i form av felles kjennetegn
 - «Spill»: Noen spill vektlegger et element av underholdning, andre ikke; noen spill har vinnere og tapere, andre ikke; noen spillere innebærer en konkurranse mellom spillerne, andre ikke; noen spill forutsetter dyktighet; andre bygger på flaks; osv. (Eng, s. 48)

Definisjonstyper (forts.)

- Momentbegreper (forts.)
 - Eksempler fra retten:
 - «Ugyldighet», «norm»?
 - Høgberg hevder at momentbegreper har en uklar grense mot flertydige termer
 - Er dere enige i dette?
 - Og er dere enige i:
 - «Dersom det gir mening å tale om momentbegreper som en undergruppe av begrepene, må det samtidig erkjennes at begrepet 'begrep' har gjennomgått en endring.» (Høgberg, 64–65)
- Ostensive definisjoner
 - Peking

Om å formulere definisjoner

- Ulike holdbarhetsbetingelser for deskriptive og normative definisjoner
 - Deskriptive må holdes opp mot faktisk språkbruk
 - Normative kan vurderes etter andre kriterier
- Struktureringen
 - Hva ønsker vi å favne med definisjonen?
 - Krav til presisjon og operasjonaliserbarhet
- Straffeloven § 257: «For tyveri straffes den som borttar eller medvirker til å bortta en gjenstand som helt eller delvis tilhører en annen, i hensikt å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning ved tilegnelsen av gjenstanden.»

Om å formulere definisjoner (forts.)

- Navngivingen

- Definisjoner må formuleres i dagligspråket, men hvilken vekt bør vi legge på definiendums (alminnelige) semantiske betydning?
 - Tenk på definisjonene av «mor», «far» og «barn»
 - Forholdet til emosjonelle assosiasjoner

- *«As a man of science, I can say positively, that a whale is no more a fish than a man; nobody pretends to the contrary nowadays except politicians and lawyers»*

(Maurice v. Judd, New York 1818)

Om å formulere definisjoner (forts.)

- I 2000 ble straffeloven § 193 om seksuell omgang med noen som var ute av stand til å motsette seg handlingen, ført inn under straffeloven § 192 om voldtekt. Dermed fikk straffeloven § 192 langt større rekkevidde enn tidligere, og den omfatter nå også såkalte sovevoldtekter.
- En typisk sovevoldtekt (et begrep først brukt av Høyesterett i Rt. 2006 s. 534) kjennetegnes ofte ved at fornærmede og gjerningsperson kjenner hverandre fra tidligere og havner på samme soverom i sterkt beruset tilstand. En av partene foretar så seksuelle handlinger med den andre mens han/hun sover. Etter mitt syn er straffenivået for denne type sovevoldtekter nå for strengt. Straffereaksjonene har nådd et nivå jeg ikke lenger passivt kan være vitne til.

Politimester Rune Bård Hansen, *Lov og Rett* 10/2013

- «Jeg tror ting går i bølger, for tiden går utviklingen i Norge i retning av strengere straffer. Ordet «voldtekt» blir brukt i forhold hvor det ikke ble brukt før, og straffene har økt. ... Jeg har kjempet mot strengere straffer, men nå beveger Norge seg i en annen retning. Sovevoldtekter, hvor to nokså fulle ungdommer havner i samme seng sammen, kan føre til streng straff for gutten. Jeg er redd for at få ønsker å differensiere, og at det rådende syn blant politikere er at man ikke får straffet alle strengt nok.»

Kirsti Coward, *Morgenbladet*

- Har det noen betydning hva vi kaller en slik handling?
 - Er en «sovevoldtekt» per definisjon (analytisk) en voldtekt?

V: Logikk

- Setningslogikk – introduksjon
 - Logikk: læren om resonnementer, nærmere bestemt læren om gyldige slutninger i tenkning og argumentasjon
 - Logisk gyldighet
 - Setningslogisk form
 - Eksempler på gyldige argumenter
 - *Modus ponens*
 - *Modus tollens*
 - Eksempler på feilslutninger
 - Deduksjon, induksjon og abduksjon

Setningslogikk – deduksjon

- Et *raisonnement/argument* består av en rekke setninger – *premiss*er – som leder frem til en *konklusjon*.
 - Premissene er våre grunner for å akseptere konklusjonen.

P1: Alle mennesker er dødelige

P2: Sokrates er et menneske

K: Sokrates er dødelig

P1: Hvis Osama er død, er krigen over

P2: Osama er død

K: Krigen er over

- To måter å kritisere et argument på: Vi kan enten kritisere premissene. Eller vi kan hevde at premissene ikke gir oss tilstrekkelig god grunn til å akseptere konklusjonen.
 - I logikken er vi opptatt av den andre formen for kritikk. Om premissene er sanne eller usanne, er uten logisk signifikans.

Logisk gyldighet

- Gyldig argument: Et argument hvor konklusjonen følger med (logisk) nødvendighet av premissene.
 - Dersom vi aksepterer premissene, så må vi også akseptere konklusjonen.
 - Logisk gyldige argumenter er *sannhetspreserverende*: Dersom premissene er sanne, så er også konklusjonen, med nødvendighet, sann.
 - Motsvarende kan et logisk gyldig argument med en usann konklusjon ikke være basert på premisser som alle er sanne.
- Konklusjonen i et gyldig argument trenger ikke være sann.
 - Men den *må* være sann om alle premissene er sanne.
- Et *sunt* argument: Et argument som både er a) logisk gyldig, og hvor b) alle premissene er sanne.

Logisk gyldig form

- Logisk form: En abstrahering av et argument, hvor setningen er erstattet med variabler

P1: Alle A er B

P2: x er A

K: x er B

P1: Hvis A så B

P2: A

K: B

- Logisk gyldig form: En logisk form som angir et logisk gyldig argument
 - Blant annet *modus ponens* og *modus tollens*
 - Ethvert logisk argument som er på en logisk gyldig form, vil være et gyldig argument
 - Setter vi inn sanne premisser, får vi et sunt argument
- Implikasjon: «hvis ... så ...»
 - Antecedenten: hvis-leddet
 - Konsekventen: så-leddet

Modus ponens

P1: Hvis A, så B

P2: A

K: B

P1: Hvis Peder Ås sine fingeravtrykk er på drapsvåpenet, så er han skyldig i drapet på Lars Holm

P2: Peder Ås sine fingeravtrykk er på drapsvåpenet

K: Peder Ås er skyldig i drapet på Lars Holm

- Mulig å kritisere premissene, men ikke argumentet

Modus tollens

P1: Hvis A, så B

P2: Ikke B

K: Ikke A

P1: Hvis Peder Ås er skyldig i drapet på Lars Holm, så er fingeravtrykkene hans på drapsvåpenet

P2: Fingeravtrykkene hans er ikke på drapsvåpenet.

K: Peder Ås er ikke skyldig i drapet på Lars Holm.

- Mulig å kritisere premissene, men ikke argumentet

Ugyldig slutning 1

- Bekreftelse av antecedenten ut fra en bekreftelse av konsekventen

P1: Hvis A, så B

P2: B

K: A

P1: Hvis Peder Ås er skyldig i drapet på Lars Holm, så er fingeravtrykkene hans på drapsvåpenet.

P2: Fingeravtrykkene til Peder Ås er på drapsvåpenet

K: Peder Ås er skyldig i drapet på Lars Holm

- Mulig å kritisere både premissene og argumentet

Ugyldig slutning 2

- Benektelse av konsekventen ut fra en fornektelse av antecedenten

P1: Hvis A, så B

P2: Ikke A

K: Ikke B

P1: Hvis Peder Ås sine fingeravtrykk er på drapsvåpenet, så er han skyldig i drapet på Lars Holm.

P2: Peder Ås sine fingeravtrykk er ikke på drapsvåpenet

K: Peder Ås er ikke skyldig i drapet på Lars Holm

- Mulig å kritisere både premissene og argumentet
 - At argumentet ikke er gyldig, trenger ikke bety at konklusjonen ikke er sann

Logiske slutninger i rettsanvendelsen

- Lovbestemmelser som knytter rettslige virkninger til faktuelle forhold, kan skrives på formen «hvis-så»
- Kjøpsloven § 39 første ledd: «Kjøperen kan heve kjøpet dersom mangelen medfører vesentlig kontraktbrudd.»
 - P1: Hvis en mangel medfører vesentlig kontraktbrudd, kan kjøper heve kjøpet.
 - P2: Pcen som Peder Ås kjøpte av Lars Holm, har en mangel som medfører vesentlig kontraktbrudd.
 - K: Peder Ås kan heve kjøpet.
- Vi må forutsette at ordene har blitt brukt i samme betydning i hele argumentet
 - Rt. 2007 s. 1609 (lagdommers habilitet og EMK art. 6)
 - P1: Hvis en dommer var inhabil (jf. strpl. og dstl.), skal dommen oppheves.
 - P2: Dommeren var inhabil (jf. EMK).
 - K: Dommen må oppheves.

Induksjon

- Generalisering ut fra enkelttilfeller (enumerativ induksjon)

P: Av 100 observerte svaner, var alle hvite

K: Alle svaner er hvite

- Mer generelt: argumenter som ikke er deduktivt gyldige, men som allikevel (i varierende grad) gir sterk støtte for konklusjonen

P1: Lars Holm er funnet skutt

P2: Vitne A sier at hun så Peder Ås true Lars Holm med en pistol

P3: Kula som drepte Holm, har blitt matchet med Ås sin pistol

P4: Krutt slam har blitt funnet på Ås sitt jakkeerme

K: Peder Ås drepte Lars Holm

Abduksjon

- Slutning til beste forklaring (en hypotese) på kjente eller hypotetiske fakta
 - Sherlock Holmes og den merkelige hendelsen med hunden den natten
 - Saksforholdet: En hest har blitt stjålet fra en stall om natten. To stallgutter som lå på høyloftet, sov natten gjennom og aner ikke hvordan den ble tatt. Det var en hund i stallen.
 - Hvordan kan det ha seg at guttene ikke våknet? Forklaring: Hunden kan ikke ha bjeffet.
 - Hvordan kan det ha seg at hunden ikke bjeffet? Forklaring: Den som tok hesten, var åpenbart en som hunden kjente godt.

D er en gitt samling av data (fakta, observasjoner)

Hypotesen H forklarer D (ville, hvis den var sann, forklare D)

Ingen andre hypoteser forklarer D så godt som H

Konklusjon: H er trolig sann

VI: Argumentasjonsteori

- Teori om hvordan standpunkter kan begrunnes, utdypes eller forklares
- Et skille mellom *overveielser* og *begrunnelser*
 - Overveielser før man tar standpunkt
 - Begrunnelser for et standpunkt man argumenterer for
- Et skille mellom *grunner* og *årsaker*
 - Grunner er argumenter som taler for et standpunkt
 - Årsakene til at man inntar et standpunkt, kan være forskjellige fra de rasjonelle grunnene som taler for standpunktet.
 - *Årsaker forklarer*, mens *grunner forsvarer* et standpunkt
- Et skille mellom *deskriptiv* og *normativ* argumentasjon
 - Deskriptivt: sannhet en målestokk, f.eks. ved bevisbedømmelse
 - Normativt: andre målestokker avhengig av konteksten, f.eks. ved vurderinger *de lege ferenda*, eller ved anvendelse av reelle hensyn

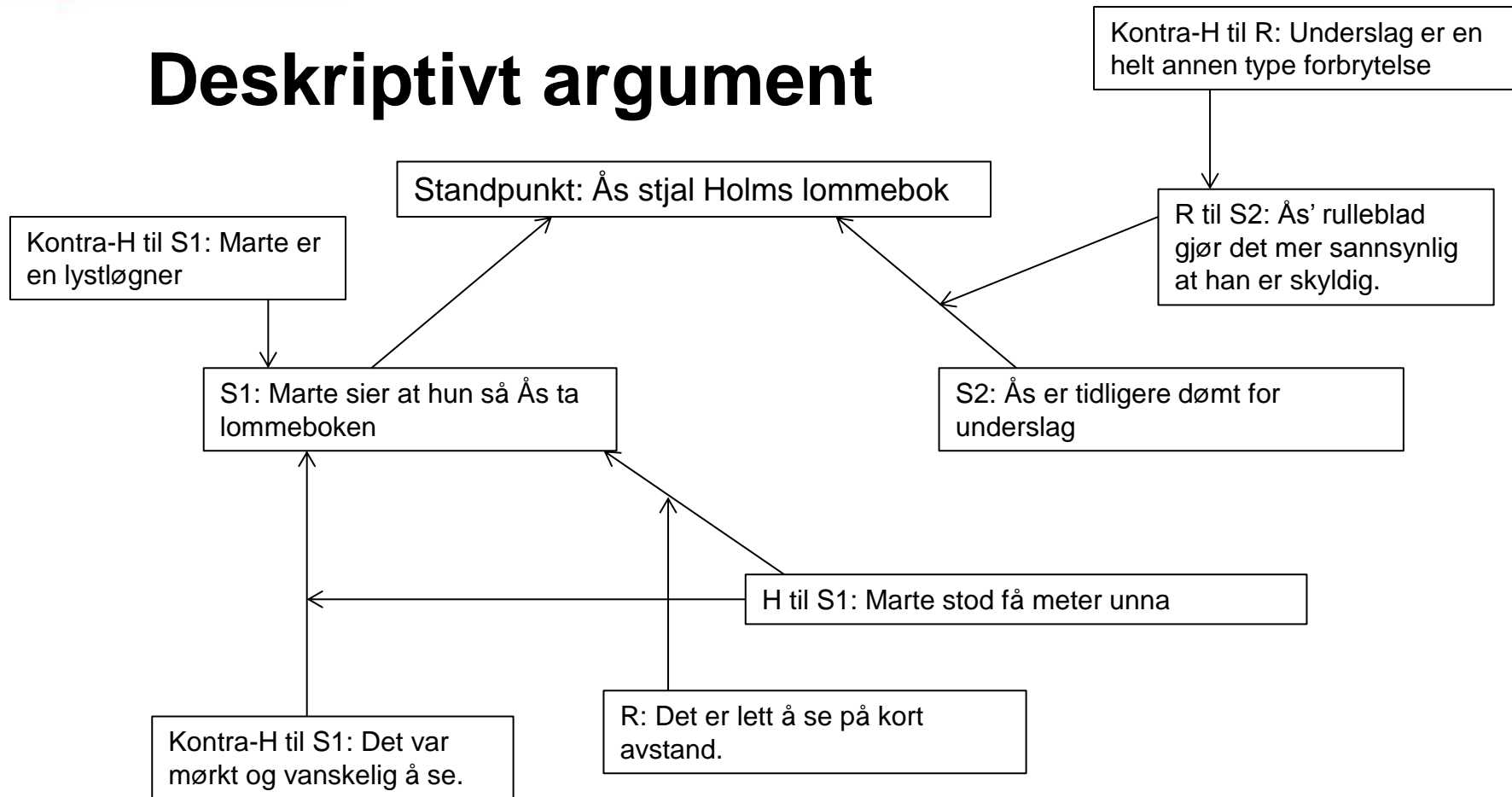
Argumenttyper

- Standpunktargumenter
 - Knytter seg direkte til det standpunkt man argumenterer for – de er argumenter *for* et standpunkt
 - Standpunktargumentets *holdbarhet* angår argumentets kvalitet (om det er sant/usant, gyldig/ugyldig etc.)
 - Eksempel på kritikk av et arguments holdbarhet: «Det du hevder, er usant.»
 - Standpunktargumentets *relevans* angår i hvilken grad argumentet er egnet til å gjøre en forskjell i en konkret sak
 - Eksempel på kritikk av et arguments relevans: «Det du hevder, er sant, men det vedgår ikke saken.»

Argumenttyper (forts.)

- Holdbarhetsargumenter
 - Knytter seg til andre argumenter – argumenter for eller mot holdbarheten til et argument
- Relevansargumenter
 - Knytter seg til andre argumenter – argumenter for eller mot relevansen til et argument
- Holdbarhetsargumenter og relevansargumenter kan også knyttes til andre holdbarhets- og relevansargumenter
 - Argumenter av høyere orden
 - Eks.: Holdbarhetsargument: «Den tiltalte kan ikke ha begått drapet fordi han ble observert av et vitne på et annet sted.»
 - Holdbarhetsargument: «Dette vitnet lyver.»
 - Relevansargument: «Vitnets observasjon var på et tidspunkt som er forenelig med at han begikk drapet.»

Deskriptivt argument

Normativt argument

